

Repliker och kommentarer*

Kommentarer till ett kåseri

De svåra ekonomiska problem som vi står inför grundlades delvis genom en felaktig ekonomisk politik 1976–79. Carl Johan Åberg tror inte att Lars Wohllins rekommendationer om sänkta skatter och begränsade offentliga utgifter i Ekonomisk Debatt 7/79 för oss närmare en lösning på problemen. □

Lars Wohllins artikel "Skatter och ekonomisk tillväxt" i *Ekonomisk Debatt 7/79* ger på mig ett intryck av att vara en blandning av ett statistiskt meddelande och ett politiskt kåseri. Siffrorna är många men analysen inte särskilt stringent.

Inte desto mindre handlar den om viktiga problem. Vi befinner oss nu i en vändpunkt i den långsiktiga ekonomiska utvecklingen. Ända sedan mitten av 30-talet har vi – med det självklara undantaget för krigsåren – kunnat dra fördel av en för oss gynnsam utveckling i vår omvärld. Detta gäller både den relativa prisutvecklingen och strukturen på efterfrågeutvecklingen i världshandeln. Socialdemokratin kunde under denna långa expansionsperiod flytta fram positionerna både när det gäller sysselsättningsmålen, välfärdspolitiken och fördelningen.

Vändpunkt på 70-talet

Redan 1970 års riksdagsreform innebar emellertid förändrade förutsättningar. Den strikta proportionalitet som därigenom infördes gynnar inte på samma sätt som tidigare bildandet av starka regeringar. Men de stora förändringarna skedde dock på det ekonomiska området. Den snabba industrialiseringen av Japan och en del u-länder ledde till en kraftigt ökad konkurrens under 70-talet. Efterfrågan fick successivt en annan inriktning än tidigare. Inslaget av konsumtionsvaror växte och investeringsvarorna sjönk tillbaka i betydelse. Vi fick en kraftig acceleration av den internationella inflationen som när det gäller oljepriserna tagit sig dramatiska uttryck och som för närvarande inte ser ut att kunna dämpas genom den restriktiva ekonomiska politik som praktiserats i de stora industriländerna.

Det går aldrig att exakt fixera en tidpunkt då ett utvecklingsförlopp avslöses av ett annat. Men mycket tyder på att vi under åren kring 1973–1976 gick in i en annan utvecklingsfas än den vi levde i sedan mitten av 30-talet.

I den meningen är jag helt beredd att hålla med Lars Wohlin, nämligen att de utvecklingstrender som kännetecknat decennierna före denna vändpunkt inte kan fortsätta i framtiden. Man behöver inte ägna sig åt så fåniga extrapolationer som han och Gösta Bohman gör för att bli

* I denna avdelning valkomnas såväl repliker på tidigare artiklar i *Ekonomisk Debatt* som fristående kommentarer i ekonomiska frågor. Bidrag ska vara redaktionen tillhanda senast den 7 januari. Manus bör inte överstiga 4 maskinskrivna A4-sidor.

övertygad om detta. Men den grundläggande frågan om vilken väg in i 80- och 90-talen som man nu i stället bör välja lämnas i stor utsträckning obesvarad i Lars Wohllins artikel. Det är naturligtvis inte så enkelt att om man bara sänker skatterna och kraftigt dämpar den offentliga sektorns expansion – så löses 80- och 90-talets problem. Dessa lösningar måste sökas efter andra vägar.

Fel ekonomisk politik

Innan jag går in på framtidsfrågorna vill jag något mera i detalj beröra frågan om hur den situation uppkommit som vi nu har i den svenska ekonomin. Lars Wohllins historieskrivning sker ju nästan enbart i termer av ökningstal i BNP, offentlig konsumtion och skattetryck. Denna kan behöva kompletteras med en del politiska förutsättningar.

Det är min grundläggande uppfattning att om vi hade lyckats fullfölja den restriktiva inriktning av politiken som kännetecknade de första åren av 1970-talet, då hade vi stått betydligt bättre rustade än vad vi gör i dag inför påfrestningarna under 80-talet. Visserligen ledde denna restriktiva politik till att vi fick en ökning av arbetslösheten som krävde en modifiering av politikens inriktning. Men jämviktsriksdagen under åren 1973–1976 kom inte att forma den fasta grund på vilken man kunde bygga en utveckling som långsiktigt löste problemen. På grund av det parlamentariska läget var det nödvändigt för socialdemokraterna att i en rad frågor göra upp med ett eller båda av mittenpartierna om den ekonomiska politiken. För att komma överens med dessa partier tvingades socialdemokraterna att acceptera en kraftigare stimulans av den privata köpkraften och en lägre effektivitet i de valde instrumenten än vad som ursprungligen bedömts som lämpligt. Utanför överenskommelserna låg dessutom moderata samlingspartiet och opererade med ansvarslösa överbud som ligger mycket långt från den bild som Gösta Bohman i efterhand försökt teckna av utvecklingen under dessa år.

Det var under jämviktsriksdagens tid som flera av de problem som vi levte med

sedan dess grundlades. Men dessa förstärktes kraftigt genom den politik som fördes under åren 1976–1979. De kraftiga skatte- och avgiftslättnaderna åt företagen försvagade budgetens inkomstsida samtidigt som åtstramningen av hushållens inkomster reducerade den ekonomiska aktiviteten och därigenom också försvagade ett flertal betydelsefulla skattebaser. Hade målen enbart varit att klara de akuta sysselsättningsproblemen och få igång bostads- och industriinvesteringarna så skulle detta självfallet kunnat ske till betydligt lägre kostnader för statsbudgeten än vad som nu blivit fallet. Men enligt min mening har avsikten med de borgerliga regeringarnas politik inte varit begränsade till dessa mål. Man har också försökt att under dessa år snabbt förverkliga en fördelningspolitisk målsättning innebärande bl a en snabb "privatisering" av sparat. Man har därtill velat skapa en politisk grund för en kraftig reduktion av den offentliga sektorns betydelse i den svenska ekonomin. För det är ju detta som den borgerliga politiken i realiteten inneburit – nämligen att man först med hänvisning till sysselsättnings- och investeringsmål kraftigt försvagat statsbudgeten och tvingats gå utomlands för att täcka en del av underskottet. Därefter konstaterar man att nu är det ekonomiska läget så allvarligt, statsfinanserna så dåliga och skattetrycket så högt att den enda väg som återstår är att angripa statsutgifterna. Vi har inte längre råd med en rad i och för sig angelägna utgifter på detta område.

Vad som inte framgår av Lars Wohllins artikel är i vilken utsträckning detta läge faktiskt skapats av den ekonomiska politik som förts under senare år – en politik som i första hand inte förts med sysselsättningspolitiska mål i sikte utan snarare för att förändra fördelningen av produktionsresultatet och den offentliga sektorns relativa storlek. Jag är medveten om att detta inte är annat än obekräftade hypoteser. Men nog faller de olika bitarna ut i ett bestämt mönster. Nog tycker man sig kunna se en klar linje i handlandet alltsedan Gösta Bohmans och

Lars Wohllins första finansplan från januari 1977 till dagens artiklar om att den offentliga sektorns betydelse måste dras ner och skatterna sänkas så att vi på nytt får igång tillväxten.

Anpassning av offentliga sektorn och skattesystemet

Nu tillhör det oppositionsekonomers öde att alltid få utgå ifrån det läge som skapats av regeringspolitiken. Nu ser läget ut som det gör – vi har en kraftig finansiell obalans i vår ekonomi – orsakad av det stora underskottet i statsbudgeten. Vi har också – vilket delvis sammanhänger med det förra – ett stort underskott i vår utrikeshandel. Vi har att emotse en utveckling i vår omvärld under 80-talet som inte kommer att ge oss någon draghjälp – snarare tvärtom.

I detta givna läge blir en långsammare tillväxt inom den offentliga sektorn och i transfereringarna en ofrånkomlig konsekvens. Självklart ställer detta krav på en hårdare prioritering där vi måste försöka att "vaska fram" de delar av den offentliga verksamheten som är centrala ur fördelningspolitisk synvinkel. Men jag tror också att det blir nödvändigt att se över effektiviteten i den offentliga verksamheten. Där kan de fackliga organisationerna spela en väsentlig roll genom att på sina villkor ta initiativ till en höjning av produktiviteten inom denna sektor.

Men jag tror inte att denna senare väg i realiteten kan förändra så mycket av kostnadsstrukturen. Inom betydande delar av den offentliga sektorn – det gäller exempelvis både skolan och sjukvården – riktas nu krav på kvalitetsförbättringar som egentligen innebär – sett i ett snävt ekonomiskt perspektiv – motsatsen till en produktivitetshöjning.

Det är i stället främst skattesystemet som behöver anpassas till den nya situation som vi nu ser framför oss. Vi måste först och främst återställa rättvisan i skatteuttaget. Wohlin ägnar inte ett ord åt att väsentliga skattebaser nu håller på att eroderas genom brister i kontrollen och indrivningen och brister i lagstiftningen.

Vid sidan om åtgärder på detta område är det viktigt att förskjuta skatteuttaget

från en direkt skatt på hushållens inkomster till en indirekt skatt på produktionen. Då först kan vi, med bevarade fördelningspolitiska ambitioner, få ner de nu alltför höga marginaleffekterna.

Men vi måste också inbegripa den rena företagsbeskattningen i ett reformarbete som siktar till att förstärka vår ekonomi. I ett läge med så stora strukturella problem som vi fortsatt kommer att ha under 80-talet är det viktigt att i första hand skapa lönsamhet åt de nya investeringsprojekten. Att åstadkomma en ökning av investeringsviljan genom en generell vinstförbättring i hela näringslivet förefaller mig vara ett i dagens läge ineffektivt sätt att arbeta på. Vinstnivån inom den redan existerande industrin bör inte vara större än att vi kan klara sysselsättningen där utan de nuvarande stora arbetsmarknads- och regionalpolitiska insatserna. Men man bör inte försöka bedriva investeringspolitik genom att pressa upp vinstnivån på hela den gamla kapitalstocken. Detta leder bara till risker för en inflationsdrivande och konkurrensförsämrande löneglidning. I stället bör man försöka differentiera skattesystemet så att de nya investeringarna blir tillräckligt räntabla utan att man för den skull med artificiella medel försöker driva upp vinstnivån på hela den gamla kapitalstocken.

Detta kan emellertid förorsaka en fördelningspolitisk konflikt som måste lösas upp genom att man skapar någon form av löntagarinflytande över den kapitalbildning som på detta sätt kommer till stånd genom samhällets medverkan.

Jag har inga färdiga och heltäckande recept för hur vi skall kunna klara den svenska ekonomin under 80-talet. Det är viktigt att vi börjar ett hårt och engagerat arbete med dessa frågor. Men där tror jag att Lars Wohllins överförenklade analys och fyrkantiga rekommendationer om "sänkta skatter och begränsade offentliga utgifter" inte för oss något närmare en lösning.

*Carl Johan Åberg**

* Forfattare är docent i nationalekonomi och bla verksam vid socialdemokratiska riksdagsgruppens utredningskansli.